

visa mortalitetsförlusten per seglats. Räknat på så sätt var i och för sig dödstalen bland de engelska sjömännen i genomsnitt högre än bland slavarna. Sjömännen befann sig dock betydligt längre tid ombord på fartygen (mellan 300 och 450 dagar, jämfört med i genomsnitt omkring 70 dagar ombord för slavarna). Om man räknar mortalitet per antal dagar ombord, så var dödligheten tre till fyra gånger högre bland slavarna än bland sjömännen. Den än större frågan är dock vad detta egentligen säger om slavhandeln? Det som orsakade den höga dödligheten bland sjömännen var i hög grad sjukdomar i den tropiska zonen, vilka det vid den här tiden ännu inte fanns botemedel mot, i kombination med dålig hygien ombord, bristfällig näringstillförsel, olyckor med mera. Andra studier visar att mortaliteten var ungefär lika hög bland sjömän i den ostasiatiska handeln, och bland tidigmoderna emigranter till Amerika, som bland sjömännen i slavhandeln. Dödligheten hade alltså ganska lite med handeln med just slavar i sig att göra, och hade sannolikt varit hög även om européerna hade handlat med helt andra varor längs den afrikanska kusten. Det blir till syvende og sidst därför ganska oklart vad Laurings syfte verkligen är med att ge denna fråga så stor betydelse i skildringen av slavhandeln.

I boken är författaren tydlig med hur inhuman behandling slavarna utsattes för. Boktiteln kanske kan ge intryck av något annat. Titeln är nämligen ett citat som handlar om hur slavhandlarna försökte undvika myteri och depression bland slavarna genom att tvinga dem att dansa. Det här var dock en "danse macabre", konstaterar Luring i boken (s. 266). Men om nu författaren menar att citatet är missvisande för hur de faktiska förhållandena var ombord på slavskeppen, varför använda det som titel på boken? Det blir jag faktiskt inte riktigt klok på.

Klas Rönnbäck

Tue Andersen Nexø, *Ikke de voldsomme: politisk offentlighed og offentlig skønlitteratur, England 1640–1750* (København: Museum Tusulanum Forlag, 2014). 331 pp.

Interessen for 1700-tallets revolusjonerende offentlighetsutvidelse i skrift og tale, har i de senere år også vært igjennom en revolusjonerende ny interesse i de nordiske landene. Bokhistorie, medievitenskap, idehistoriske og litteraturvitenskapelige studier hver fra sin kant har erobret stadig nytt empirisk materiale til belystning av en tid som har vært så full av karakteristikk basert på teoretiske anslag mer enn empiriske undersøkelser. Dette har jo også vært en av de store ankepunktene mot den store teoretikeren på feltet, Jürgen Habermas, og også Tue Andersen Nexøs flotte fremstilling av offentlighetens utvikling i England forut for Habermas' borgerlige offentlighet føyer seg inn her: som en livgivende nærlesning av glemte offentligheters mangfoldige og til tider ugjennomtrengelige annerledeshet. Nexø viser hvor politisk denne offentligheten var, lenge før 1700-tallets medierevolusjon tok til.

Et hovedpunkt i Nexøs studie er å vise betydningen av offentlighetens institusjonelle rammeverk som nødvendig forutsetning for å fortolke dens innhold. Her viser han hvordan 1600-tallets trykte offentlighet i England til tider hadde et sterkt illegalt preg. Den befant seg, som han tydelig viser, *utenfor loven*, da særlig i de politisk urolige tider i Englands historie der kongen og parlamentet var i stadig strid med hverandre. Dette innebar på sin side at staten var en svært ustabil støtrelse som ikke på noen måte kunne kontrollere det trykte ords innhold – til tross for at ønsket selvsagt var sterkt. Jo mer politisk uto – desto sterkere ønske om å kontrollere offentlighetene, men også: desto mindre evner til å gjøre det.

Et begrensende lovverk fantes, men en ustabil stat manglet simpelthen ressursene til å håndheve dem. Dette er et viktig poeng, og et metodisk poeng som det er verdt å reflektere

over også i dansk-norsk sammenheng for det påfølgende århundret: er det lovverket, eller det det praksis, som skal fortelle ettertiden om det trykte ords betingelser i fortiden?

Nexø forholder seg til praksis – men også til den politiske virkeligheten. Ved grundige analyser av enkelttekster maner han frem et bilde som snur flere av Habermas' mest kjente poenger på hodet. For eksempel viser han hvordan den politiserte offentligheten som borgerkriger og palassrevolusjoner medførte i England – også vakte avsky og *litterær* reaksjon. Nye litterater, som for eksempel John Dryden, forsøkte å etablere et rom for litteratur som *ikke* var politisk, mot slutten av 1600-tallet, da England igjen opplevde en bølge av politisk offentlighet der pamflettskrivere, visesangere og avisskribenter skapte et forvirrende ordskifte der sannhet og løgn vanskelig lot seg skille.

Dryden forsøkte å oppdra sine lesere til å ha en interesseløs lesning, der kun verkets estetiske karakter skulle bedømmes. Og denne ambisjonen om å trekke lesernes oppmerksomhet bort fra det politiske, lå også, viser Nexø, bak Addison og Steeles betydningsfulle tidskrifter *The Tatler* og *The Spectator* fra 1711 av. Dette poenger er for så vidt ikke helt nytt, det proklameres blant annet i første nummer av *The Spectator*, men Nexøs fremstilling er et svært verdifullt bidrag, idet den så å si bretter ut scenariet for oss: ved å vise forløpet til den tidlige 1700-tallets trykte offentligheten får han frem noen svært viktige sider ved denne utviklingen. Den viser oss at den viktige spektatortradisjonen ikke kan leses som en litterær forløper til en resonnerende offentlighets vei til politisk debatt, slik Habermas hevdet. Snarere forholdt det seg tvert om. Spektatortidskriftenes fremste mål var å koble leserne av den politiske virkeligheten – ved å skape distanse mellom leserne og politikk, som Nexø selv sier det. Deres antitese var ikke øvrighetens maktutøvelse, men lesernes politiske kanestøperi. Politisk resonnement var ikke tidskriftenes mål, hverken på kort eller lang sikt.

Deres mål var å skape en tilskuer fremfor en deltaker – hvilket jo er angitt i selve tittelen.

Tilskueren skulle dyrke synssansen fremfor samtalen – i alle fall til en viss grad. Denne oppdragende dannelsesambisjonen var jo også en oppdragelse i måter å tale og skrive på; distansert, ironisk, uten pasjoner, vittig. Med spektatorgenreens mål om politisk *desengasjement*, som Nexø kaller, det, følger tidskriftene i de sporene 1600-tallets a-politiske reaksjon på offentligheten har foreskrevet: Thomas Hobbes' *Leviathan*, der undersåttene oppgir sitt politiske engasjement og legger all politikk i fyrstens hender, sammen med Drydens insistering på estetikkens forrang.

Det er med dette bakteppet Nexø trer inn i 1700-tallets offentlige utvikling, og forklarer romanens fremvekst som del av den samme reaksjon mot en offentlighet preget av polemisk faktisitet. Slik leser han Daniel Defoes *Robinson Crusoe* inn lesestrategier der pseudonymer, løgner, falske proklamasjoner og lignende trykksager opphevet skillet mellom løgn og sannhet. *Robinson Crusoe* leses som et nytt utspill i denne offentligheten der både forfatteridentitet og skillet mellom fakta og fiksjon var svært ustabile størrelser. Først med Henry Fieldings *Tom Jones* 30 år senere blir romanens utvetydige fiksjonalitet etablert. Ved å plassere den politiske samtiden som kulisser for bokens aktører, parkerer Fielding også den samtidige politiserte kampen for faktisitet i bakgrunnen.

Nexøs bok gir et viktig bidrag til fortolkning av offentlighetens fremvekst og dens politiske bakteppe, ikke minst på grunn av den kronologiske avgrensningen. Ved å trekke linjene tilbake til Englands borgerkrigstid, fremtrer tydelig et annet bilde av offentlighetens utvikling og motivasjon. Tilbakedatering er også en av Nexøs gjentakne poenger i boken, som til tross for en til tider omstendelig argumentasjonsform, overbeviser og interesserer.

Mona Renate Ringvej